

Wstęp: Clare Cavanagh, Miłosz i Rosja Dostojewskiego / 5

I. Zrozumieć Rosję. W poszukiwaniu języka, miar, diagnozy

Rosja / 19

Rosyjski (język) / 42

Biedny kamerjunker / 45

Bałtowie / 51

W obronie Europy / 76

Dostojewski / 83

Dostojewski i Mickiewicz / 91

II. Analityk, prorok, pisarz zaangażowany, czyli

Dostojewski — nasz współczesny

Fiodor Dostojewski / 101

O Dostojewskim. Rozmowa z Carlem Profferem / 104

Dostojewski i Swedenborg / 115

Biesy / 132

Dostojewski i Sartre / 137

Źródła leżą w zachodniej Europie. Wywiad / 153

Dostojewski teraz / 160

Dostojewski badał choroby ducha. Wywiad / 171

III. Chcieć innego świata. Wizjonerzy z rozpacz

Bieliński i jednorożec / 187

Science fiction i przyjście Antychrysta / 202

Przypowieść Solowjowa / 218

Szestow albo czystość rozpacz / 221

Uparty wróg węża / 242

Duszytka Rozanowa / 249

Religijność Zdziechowskiego (fragment) / 253

Murti-Bing (fragment) / 263

IV. Zamiast podsumowania

Diagnoza nieostateczna. Rozmowa o rosyjskiej historii,
literaturze i polityce / 269

Nota wydawcy / 279

Bibliografia, objaśnienia / 283

Może urodziłem się po to, żeby przez moje usta przemówili „niewolnicy na wieczność”? [...]. Kiedy, jak powiada mój przyjaciel, stanę przed Zeusem, powiem mu: „Nie moja wina, że stworzyłeś mnie poetą i dałeś mi dar równoczesnego widzenia, co się dzieje w Nebrasce i w Pradze, w krajach bałtyckich i na brzegach Oceanu Lodowatego. Czułem, że jeżeli czegoś z tym darem nie zrobię, wiersze moje będą dla mnie bez smaku, a sława obmierzła. Wybacz mi”. I być może Zeus wybacz.

Wykładając Dostojewskiego, czerpałem perwersyjną przyjemność z faktu, że należę do kategorii ludzi, których specjalnie nie znosił, i nawet widziałem w tym pewną korzyść, w sensie łatwiejszego zrozumienia niektórych z jego motywów.

Czym jest to monstrum, Historyczna Konieczność, które moim współczesnym podcięło łydki strachem? [...] Bywają monstra, których nikt nie pokona, ścierając się z nimi oko w oko. Należy oderwać wzrok od ich spojrzenia i wnikać w siebie...

Czesław Miłosz

Rosja jest zbiorem szkiców będących kontynuacją *Zniewolonego umysłu* w szerszej perspektywie czasu i obszaru geograficznego. Miłosz pisze o specyfice „rosyjskości”, przejawiającej się w myśli religijnej, filozofii, literaturze, w dziele tworzenia ładu społecznego i politycznego, i o niebezpieczeństwie odrzucenia wolności indywidualnej. Jego bohaterami kieruje lęk o Rosję, chęć uchronienia jej przed chorobami ducha i umysłu cywilizacji nowoczesnej.